

The Project Gutenberg eBook of Turun linna, by Adolf Waldemar Jahnsson

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Turun linna

Author: Adolf Waldemar Jahnsson

Release date: February 9, 2016 [EBook #51159]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TURUN LINNA ***

E-text prepared by Jari Koivisto

TURUN LINNA

Kirj.

A. W. J. [Adolf Waldemar Jahnsson]

Länsisuomalaisten toimittama

Penni-kirjasto Suomen kansalle 2.

Helsingissä, Suomal. Kirjal. Seuran kirjapainossa, 1867.

P. Th. Stolpen kustannuksella.

Wähästä paljo tuleepi,
Kipinästä tuli syttyy.

Lieneeköhän yhtään Suomen maan asukasta, joka ei kumminkin nimeksi tunne vanhaa Turun kaupunkia? Tuskin kyllä. Historiamme lehdeillä on sen kaupungin nimi niin usein mainittu, että siitä varmaan voimme päättää tässä seudussa tapahtuneiden seikkojen olleen siitä arvosta, että kumminkin paikkakunnan nimi on levinnyt joka mökkiin maassamme. Siis, lukiani, lähdeppäs ajatuksillas muassani hetkeksi tälle paikkakunnalle, niin saamme yhdessä nähdessämme muistoja vanhoista ajoista antaa mieleemme rientää kuluneisin päiviin. Ehkä voivat entismuistot edes vähänkin meitä miellyttää.

Suomen lounaisessa osassa virtaa hiljain pohjasta etelään Aurajoki. Alkain Pöytyän saloista (metsistä) on se ensin suuren ojan näköinen, vaan levenee sitte vähittäin, kunne se kuusi penikulmaa kuljettuansa kohtaa meren aallot tullessaan kapeaan lahteen, joka nykyään kantaa Linnanaukon nimeä. Juuri

matkansa perille pääsemäisillään jakaa se kahteen osaan Turun kaupungin. Turun komea tuomiokirkko kohottaa korkeat muurinsa sen itäisellä rannalla ja missä se rientää meren syliin, siellä sen läntisellä puolella vanhan Turun linnan valkoiset muurit kertovat satunsa kuluneista vuosisadoista; ajoista, jolloin maamme mahtavimmat miehet asuivat linnan nyt jo suurimmaksi osaksi hävinneissä saleissa.

Noin vuonna 1157, siis näeppäs jo monta ihmisikää sitte, oli sillä seudulla, jossa linna nyt seisoo, vilkas liike. Auran joki tosin silloin jo vierteli mutaista (savista) vettänsä Linnanaukkoon, mutta komeita kartanoita sen rannikoilla olisi silmäsi turhain etsinyt. Tuskin olisit nähnyt mökkiäkään, missä Turun kaupunki nyt ylpeilee katuinensa ja huonerivinensä. Kukkulat ja avarat laksot olisivat ainoastansa kohdanneet silmiäsi. Ainakaan et olisi voinut aavistaa, että niinkin komea kaupunki kuin nykyinen Turku tässä oli syntyvä. Mutta, arvelet, mikä sitte oli syynä siihen liikkeeseen, josta puhuin. Saatpa kuulla.

Kaks oli pyheä miestä
Kaksi kansan ruhtinasta
Ristiveljeä jaloa;
Yksi kasvoi Ruotsinmaalla,
Toinen maalla vierahalla.
Lapsi maalta vierahalta
Se on Hämeen Henterikki,
Waan joka Ruotsissa yleni,
Se on Eerikki ritari,
Ruotsin kuuluisa kuningas?

Näin tietää eräs kansanruno puhua. Ja sen sanat ovatkin todet. 1150, näet, nousi Ruotsin kuningas istuimelle *Eerikki*, joka oli yhdeksäs samalla nimellä Ruotsin kuninkaista. Noustessansa valtaistuimelle vannoi hän sen valan, että hän oli lähtevä sotaan Kristin uskon puolesta ja maan vihollisia vastaan. Tähän aikaan oli halu suuri ihmisissä lähteä tällaiseen sotaan Kristinuskoa levittämään ja papit saarnasivat, että se, joka otti osaa tällaiseen retkeen, sai suurimmatkin syntinsä anteeksi; ken sodassa kaatui, se meni oikotietä taivaaseen. Ruotsi ei ennen tätä aikaa voinut olla juuri mieltynyt Suomalaisiin, sillä Suomalaiset naapurinsa muistuttivat heitä usein ikävällä tavalla elossa olemisestansa. Esi-isämme, näet, usein kävivät ryöstöretkillä Ruotsin rannikoilla ja toivat paljon ryöstettyjä aarteita kotiinsa, niin että moni Ruotsalainen ei heille "tervetultua toiste" toivottanut. Paitsi sitä siis, että kuningas Eerikki 9:s paloi halusta itse kristinuskon levittämiseen, niin näki hän myös voivansa Suomalaisia voittamalla ja kastamalla estää näiden ryöstöretkien uudistamista. Hän lähti siis kuin lähtikin niinkuin arvellaan v. 1157 monen mahtavan miehen seurassa, joista pispä Hentrikki Englantista syntyisin on mainittavin, Oolantin meren ylitse Suomeen. Hän laski väkensä maalle Aurajoen suussa ja Suomalaisia oli siinä häntä vastaanottamassa. Wilkas tappelu syntyi; paljo väkeä kaatui, Suomalaiset joutuivat häviölle ja niiden, jotka tappelusta pääsivät hengissä, täytyi antaa kastaa itsensä nykyisen Turun vieressä olevassa Kupittaaan lähteessä. Tällainen on Ruotsin vallan ja Kristinuskon alku maassamme.

Mutta sillä että muutamat Suomalaiset väkisin olivat kastetut ei vielä pitkälle päästy. Pakanuus oli juuritettava ulos mielistä ja kristin oppi istutettava sydämiin pakanuuden siaan. Tässä työtä monelle miespolvelle. Pispä Hentrikki on ensimmäinen, joka tähän työhön uhrasi voimansa ja — henkensä. Eräs Suomalainen talonpoika Lalli nimeltä katkaisi piaan hänen vaikutuksensa, koska tappoi hänen Köyliön järvellä, mutta kunnioitettavan pispan muistoa ei voi mikään saattaa unohduksiin, niin kauvan kuin Suomen kansa hengissä pysyy. Woidaksensa tätä kääntämisen työtä pitkittää täytyi Ruotsalaisien pitää sotavoimia maassa, sillä Suomalaisten mielet olivat niin juurtuneet vanhoihin oloihin ja uskoon, että voiton saatuaan kohta olisivat luopuneet Ruotsalaisten heille pakoittamasta vallasta ja uskosta. Päätettiin siis rakentaa linna Ruotsin vallan pysyttämiseksi maassamme ja paikaksi, mihin linna oli rakettava, valittiin niemi Aurajoen suussa. Tämä on nykyisen Turun linnan synty. Sinä, lukiani, joka olet kuullut tykkien pauhinaa, olet kuullut, minkä mahdollottoman voiman ampuneuvot ovat itselleen anastaneet, niin ettei harmaat vuoretkaan enää ole vakaat olostaan, ehkä hymyilet katsellessasi linnan muuria ja ajatellessasi, että ne ovat raketut sotavarustukseksi, mutta se, joka eli siihen aikaan, ainakin ne nähdessään suuresti ihmetteli niiden mahdotonta vahvuutta. Ei paljo aikoja kulunutkaan, ennenkuin Turun linnaa pidettiin ruotsin vallan vahvimpina. Mutta niin ajat muuttuvat. Ruutin keksintö ja ampuma-asetten parantaminen vaikutti, että linna menetti tämän suuren arvonsa ja vihdoin jätettiin se korjuutta, niin että aika vapaasti sai tehdä hävittävää työtänsä, josta nykyinen linna antaa ikävimpiä todistuksia.

Nykyisen linnan kaikki muurit eivät ole raketut samaan aikaan, vaan me voimme eroittaa vanhan ja uuden linnan. Wanha linna on suurimmaksi osaksi rakettu harmaasta kivistä. Sen rakentaminen aloitettiin, niinkuin jo olemme maininneet, Eerikki kuninkaan aikoina. Uusi linna on luultavasti 400 vuotta nuorempi ja on rakettu tiilikivistä vanhan linnan itäiselle puolelle, ja on vanhaa linnaa paljoa matalampi.

Ensimäiset vuosisadat linnan olosta peittää suuri pimeys. Ainoastansa muutama säde välkkyi tästä pimeydestä. Sen harmaat muurit, jotka ovat ainoat jällelläolevat todistajat silloisesta elämästä, eivät virko mitään, ehkä mitä heiltä kysyisimme, ne vaan vakaina muistuttavat meitä itestänsä. Wasta kuudennentoista sadan alkaessa rupee pimeys antamaan perää ja tarkemman tiedon aamurusko koittamaan.

Wuodesta 1397 vuoteen 1521 kesti niin kutsuttu "Kalmarin yhteys", joka nimi sai syntynsä siitä, että *Kalmar*-nimisessä kaupungissa Ruotsinmaalla ensinimitettynä vuonna päätettiin yhdistää Tanskan, Norjan ja Ruotsin maat yhden hallitsijan valtaan. Tarkoitus oli siten saada yksi vahva, yhtäpitävä valta, sen sijaan että ennen oli ollut 3 pientä, keskenänsä usein riitelevää valtaa. Tarkoitus oli hyvä ja kaunis, mutta seuraus — sitä huonompi. Tämän päättäjät unohtivat, ettei kansoja niin yhdistetä ainoastansa sen kautta, että muutamat kokouksessa niin päättävät. Sen sijaan että näiden 3 vallan olisi tullut yhdistää miekkansa yhteistä vihollista vastaan, niin he käänsivät ne toistensa rintoja kohti ja antoivat niiden juoda heidän verta, joiden kanssa kokouksessa olivat määrättyt yhdessä elämään. Sentähden olikin heillä milloin yksi kuningas, milloin kaksi, kunnes vihdoinkin Kustaa Waasa kokonansa särki yhteyden, nerollansa ja urhoollisuudellansa hankittuaan itsellensä Ruotsin hallituksen.

Kalmarin yhteyden aikana oli Turun linnakin monta kertaa nähnyt eri valloittajajoukkoja. Milloin oli se Ruotsalaisien, milloin Tanskalaisien käsissä. Vuonna 1520 yhdisti ankara mies nimeltä *Kristian* taas Tanskan ja Ruotsin vallat. Tehdäksensä kaiken vastustuksen valtaansa vastaan mahdottomaksi antoi hän käskyn palvelioillensa tappaa kaikki mahtavat miehet. Suomessakin katkaistiin miekalla monen korkeasäätyisen miehen kaula. Julmuutensa teki valtansa kammotuksi ja vihatuksi, jonkatähden Ruotsalaiset Kustaa Waasan johdon alla yhdistyivät ajamaan maasta pois tätä valloittajaa. Kustaa Waasan päänkin oli *Kristian* määrännyt otettavaksi, mutta Kustaa Waasa pääsi vainoojiansa pakoon, ehkä kyllä usein oli vähässä, ettei joutunut heidän kynsiinsä. Pari vuotta kului, ennenkuin Tanskalaisien kokonansa täytyi jättää Ruotsin. Pisimmän aikaa vastustivat Kustaa Waasa Tukholman pääkaupunki ja — Turun linna. Turun linnan päälliköksi oli *Kristian* määrännyt erään kovan mutta urhoollisen miehen nimeltä *Tuomas Wolf* (Saksan sana Wolf on suomeksi susi, jotenka nimi oli miehelle hyvin sopiva). Lopulla v. 1521 lähetti Kustaa Waasa pienen sotavoiman Suomeen eritenkin hätyyttämään Turun linnaa. Aatelismiehet näillä seuduilla ja Turun viimeinen katolilainen pispä *Arvid Kurk* kääntyivät kohti Ruotsalaisien puolelle, mutta linnaa ei leikillä saatu. Kerran kun Ruotsalaiset eivät voineet mitään aavistaakaan, hyökäsi *Tuomas Wolf* sotamiehineen linnasta ulos heidän päällensä, tappoi ison joukon heitä ja otti muutamia vangiksi. Pelättääksensä niitä, jotka kouristansa pääsivät, antoi hän tappaa muutamia vangistansa ja panna heidän ruumiinsa riippumaan linnan muurien päälle. Seuraavan vuoden alussa antoi *Kristian* taas käskyn ottaa hengiltä pois muuttamia korkeasukuisia miehiä ja *Tuomas Wolf* oli valmis ja mielukas kuulemaan hänen käskyänsä. Turun linnan muurien sisässä kaatui monen miehen pää. Yksi mies, nimeltä *Erik Fleming*, joka sittemmin tuli hyvin mainioksi mieheksi, pelasti kuitenkin viekkauksella henkensä. Hän oli olevinansa Tanskalaisien harras ystävä ja petti siten päällikön. Eräänä päivänä *Fleming*, näet, sanoi *Wolf*'ille: "linnassa on joukko Ruotsalaisia, joista ei meillä ole mitään hyötyä; sallippas minun viedä ne Ruotsalaisia vastaan ja anna minulle sen verran Tanskalaisia, että voin pitää ne kurissa". *Wolf* arveli keinon olevan varsin hyvän ja antoi *Flemingin* tehdä, mitä tahtoi. Mutta *Fleming* oli jo ennen antanut linnan ulkopuolella oleville Ruotsalaisille sanan, niin että nämä ojetit olivat valmiit hyökkäämään Tanskalaisien päälle, jotka siis joutuivat surman kitaan, mutta *Fleming* ja hänen Ruotsalaisensa pääsivät vapauteen eikä mieltänsä tehnyt enää linnaan palata. Wasta Elokuussa 1523 saivat Ruotsalaiset linnan valloitetuksi, mutta sitä ennen oli jo kuitenkin *Tuomas Wolf* saanut surmansa. Kesällä v. 1522 lähetettiin, näet, *Wolf* Ruotsiin viemään ruokavaroja Tanskalaisille Tukholmaan ja hän purjehti estämättä yli Oolannin meren. Kun hän tuli Ruotsin puolelle *Furusuntiin*, niin lähetti hän yhden aluksen edellä tiedustelemaan, olisiko laita vaaratta. *Eerikki Fleming*, joka oli yhden niemen takana väijyksissä, otti aluksen miehet vangiksi ja pani alukseen Ruotsalaisia Tanskalaisien vaatteisin puettuja miehiä ja lähetti sen takaisin. *Tuomas Wolf* sousi sitä vastaan veneellä ja kysyi: "mitä kuuluu?" "Kaikki on hyvin", vastattiin ja *Wolf* astui jo kiiruusti yhdellä jalalla alukseen. Samassa huomasi hän petoksen ja aikoi hypätä takaisin veneesensä, mutta Ruotsalaiset estivät hänen hyppäämästä, ottivat hänen vangiksi ja purjehtivat kaikessa hiljaisuudessa takaisin salmeen sisään. Suomalaiset laivat, jotka eivät petoksesta mitään tienneet, luulivat *Wolfin* vaan johtavan laivoja ja purjehtivat perässä, mutta kun pääsivät pienen matkan sisälle salmeen, piiritti Kustaa Waasan laivasto heidät ja otti kaikki vangiksi. *Wolf* oli Kustaa Waasan niin vihoittanut, että Kustaa Waasa määräsi hänen hirtettäväksi. Hän hirtettiin eräisen tammeen, Kun hän näki valmistukset hirttämiseensä, harmitti se häntä kovasti, ettei hänelle suotu sitä kunniaa, että olisi saanut hampuista tehtyä nuoraa kaulansa ympäri, vaan oli hirtettävä niistä tehdyllä nuoralla.

Samana vuonna kuin Turun linna oli myös Tukholma tullut Ruotsalaisien valtaan ja Kustaa Waasa oli siis pelastanut maansa. Kiitolliset kansalaiset koroittivat hänen kuninkaaksi ja 37 vuotta hallitsi hän viisaudella Ruotsin ja Suomen kansaa, kunnes hän v. 1560 hiljaisesti nukkui kuoleman uneen. Ruotsin kuningasistuimelle nousi vanhin poikansa *Eerikki*, joka oli 14:sta samannimisistä Ruotsin kuninkaista. Nyt alkoi taas sisällinen, hävittävä sota, sillä kuninkaalla oli 3 veljeä, joille isänsä oli antanut osia

valtakunnasta sillä toivolla, että veljellinen rakkaus voisi estää kaikki eripuraisuudet ja riidat ja tehdä nuoremmat veljet kuninkaalle alamaisiksi. Mutta siinä toivossaan hän kovin pettyi, sillä tämä jako oli monien onnettomuuksien alku ja synty. Kustaa Waasan toinen poika herttua *Juhana* oli saanut Suomenmaan osallensa jo isänsä eläessä, kuitenkin sillä ehdolla, että olisi kuninkaalle uskollinen alamainen. Jo isän elinaikana osoitti *Juhana*, että hänellä oli hyvä halu päästä tästä alamaisuuden velvollisuudesta. Waikka hankkeensa tekivät isällensä monen murhepäivän, niin isä kuitenkin ei ymmärtänyt estää sitä pahaa, joka uhkasi sen kautta, että nuoremmille pojillensa annettiin niin suuri valta. Eerikin kuninkaaksi tultua syttyi kytevä kipinä ilmituleen. *Juhanalla* ei ollut halua ensinkään kuulla veljensä käskyjä; se näkyi selvästi monesta käytöksestensä. Ettei tämä juuri ollut kuninkaan mieleen on helppo ymmärtää. Kuninkaan neuvonantajien kuiskutukset hänen korviinsa sen lisäksi ja muutama muu seikka synnyttivät kuninkaassa päätöksen ryhtyä väkivaltaan, kun ei muu auttanut. Jo v. 1563 lähetettiin sotavoimaa Suomeen. *Juhana*, joka kyllä voi aavistaa, mikä käytöksensä seuraus olisi, oli myöskin varoillaan. Hän antoi herttuakuntansa asujamet vanhoa uskollisuuden valan hänelle ja varusti Turun linnaa. Heikin markkinoilla, jolloin hän oli kutsuttanut kansaa kokoon Turkuun, piti hän Turun torilla puheen kansalle, jopa — jota tuskin voit aavistakaan — Suomen kielellä, ainoa kerta jolloin Suomi hallitsian suusta on kaikunut kansalle. *Juhanalla* oli lapsuudessaan ollut opettajana Suomesta syntyisin mies joka varmaanki oli opettanut hänelle Suomen kielen. Puheessaan hän kovasti moitti veljensä Eerikin hallitustoimia eikä pitänyt suurta lukua totuudesta, vaan syytti Eerikkiä monesta seikasta, joissa ei ollut alkuakaan. Hän esimerkiksi mainitsi, että Eerikki ylenkatsoi ymmärtäviä miehiä ja että neuvonantajansa olivat nokikolari- ja suutaripoikia, että hän oli vihoittanut Wenäläiset, jotenka he ensi suvena aikoivat tulla hävittämään ja ryöstämään Suomeen j.n.e. Lopuksi pyysi hän Suomalaisten apua veljensä vääryyttä ja väkivaltaa vastaan; joka apu olisi oleva hyödyksi itse Suomalaisille. Suomalaiset, jotka uskoivat herttuan sanat, huusivat yhtä suuta, että olivat valmiit auttamaan ja uudistivat uskollisuuden valansa herttualle.

Juhana oli nainut Puolasta kuninkaan tyttären nimeltä *Katariina*, joka oli luonteeltaan hyvin vireä ja innokas nainen ja harras katolilainen. Hän sai miehensäkin kääntymään tähän uskoon. *Katariinan* nimeä kantaa vielä tänäpäpä mainion kaunis lakso virstan matkaa linnan kaakkoisella puolella ja leveä paasi samassa paikkaa meren rannalla on ollut pöytänä hänelle, kun hän hovineitsyjsensä kanssa oli täällä huvittelemassa itseänsä. Koska siis *Juhana* oli niin likeinen Puolan kuninkaan sukulainen, toivoi hän saavansa apua sieltä; joka hänelle luvattiinkin.

Mutta ennenkuin jatkamme sotaretkemme, käykäämme hetkeksi katselemaan linnan sisäpuolta ja oloja siellä. Jos olisit tähän aikaan tullut linnan saleihin, niin tuskin olisit luullut olevasikaan Suomessa. Huoneitten seinät, näet, olivat peitetyt kalliilla vaatteilla, laattiat monenkarvaisilla matoilla, huonekalut arvaamattoman komeat, useimmat niistä tannetuodut kaukaisista maista. Ainakin hämmästyit, jos luettelen sinulle herttuan palvelioita, joita siihen aikaan kutsuttiin "virkamiehiksi". Wuonna 1559 luetellaan niistä ajoista säilytetyissä kirjoissa palkkaa saavia "virkamiehiä": 24 pyssymiestä, 13 nikkaria, 9 muurimestaria, 29 laivantekijää, 3 lasimestaria, 3 sahaajaa, 1 sorvari, 5 nuorantekijää, 2 teurastajaa eli lahtaria, 9 nuottamiestä, 3 pursimiestä, 8 seppää, 3 oluenpaniaa, 5 kokkia, 3 tynnyrintekijää, 3 tiilintekijää, 5 kintaitten (vanttujen) tekijää, 3 rahantekijää, 5 tavarain kirjoittajaa, 14 kamarikirjuria, 3 ankeriasten kalastajaa, 3 portinvartiaa sekä joukko yksityisiä, joista yksi oli — "koirien päämies". Ja ajatteleppas sitä hetkeä, jolloin vieraita likiseuduilta oli koossa. Silloinpa palvelioita vilskui joka tahoilla, ja pöydät oikein uupuivat herkkujen alle. Kerran esimerkiksi oli pöydällä vaan kalaruuissa "nahkiaisia, lohta, siikaa, lohen mätiä, silakkaa, säynäviä, lahnaa, ahvenia, särkiä, kuoreita ja ankeriaita". Ulkomaan viinat oikein tulvasivat virtoina. Usein pyöri myöskin musiikin soidessa mitä kalliimpiin vaatteisiin puettuja naisia ja miehiä tanssin pyörteessä ympäri lattiaa. Kuultiinpa linnassa silloin Suomenkieltäkin. Tapahtuipa kerran niinkin, että herttua päätti kirjoituttaa Ranskan kuninkaalle — Suomeksi. Mutta nämät ilopäivät eivät kestäneet kauvan. Kanuunain pamaukset ja kuulain viuhu ajoivat ilon ja riemun pakoon ja tämän jälkeen ei linna milloinkaan enää ollut niin monen mahtavan miehen asuinsia eikä sen saleissa enää sellaista prameutta nähty.

Toukokuun keskiaikoilla rupesi Eerikin sotaväki sekä mereltä että maalta ahdistamaan linnaa, mutta linnan väki puolusti sitä urhoollisesti. Kuningas lähetti yhä Ruotsista lisäväkeä, mutta apua *Juhanalle* Puolasta ei kuulunutkaan, jotenka linna viimein joutui hyvin ahtaalle. Sanoma käy, että Eerikin sotaväki, turhain kauvan aikaa ahdistettuaan linnaa, keksi seuraavan petollisen sotakeinon. Wähän matkaa linnasta lounaan päin on pieni saari, joka nyt sai nimensä, jota tänäpäpäkin vielä kantaa, *Hepokari*. Eerikin sotamiehet, näet, pikisivät ja tervasivat hevosen ja sytyttivät sen palamaan. Hevonen rupesi hädissänsä täyttä laukkaa juoksemaan ympäri saarella. Linnanväki näki tämän ja juoksi kaikki yhdelle puolelle katselemaan tätä ihmettä. Mutta sillä aikaa karkasivat Ruotsalaiset maan puolelta linnaan ja saivat täten linnan valloitetuksi Elokuun 12:na. Herttua *Juhana* vaimoneen, palvelioineen ja puolustajineen joutui vangiksi ja vietiin Ruotsiin.

Kuusi vuotta on taas kulunut, kuusi kovaa vuotta. Matalassa ja ahtaassa huoneessa Turun linnan muurien sisässä, johon päivän valo ei paljoa pääse sisälle, koska huoneessa on ainoastansa yksi pieni

akkunareikä ja sekin soukkaa käytävää päin, käy rauhatonna edes takaisin pitkäläntä mies, jonka siniset silmät ja yksivakaisen otsan milloin epäilyksen ja kalvavan omantunnon pilvet peittävät, milloin hartauden ja toivon säteet valaisevat loistain näiden pilvien läpitse ja vähäksi aikaa karkoittain ne. Käytävässä olevan vartian asetten ja askelten ääni kaikuu yhä korvissaan ja muutama auringon säde, joka käytävän muurista heijastaa matalaan kamariin, muistuttaa vapaudesta, jota kerran hänkin nautitsi. Uskotkos minua lukiani, jos sanon, että tämä mies oli — kuningas *Eerikki* 14:sta. Niin ajat muuttuvat. Kuninkaan korkealta kunniaistuimelta linnan pimeyteen on usein vaan yksi askel. Woitko aavistaa, mitkä tunteet kuohuvat miehen rinnassa, jonka käskyjä yhtenä päivänä kuulevat tuhannet ja jota toisena päivänä valtakunnan alhaisin sotamies käskee, jota yhtenä päivänä prameisin vaatteisin puetut palveliat joka taholla kumartavat ja mairielevat, mutta joka toisena päivänä on niin hylättynä, ettei hänellä ole ainoatakaan, jolle voisi mielensä ilmoittaa, jolta voisi tuskissaan lohdutusta saada, ei kirjaa, jonka lukemisella voisi aikaansa kuluttaa, ei kynää, jolla voisi piirtää kuohuvat tunteensa ja ajatuksensa. Kun *Eerikki* elokuun lopussa v. 1563 sai kuulla, että veljensä *Juhana* oli vangiksi joutunut Turun linnassa, aavistiko hän silloin, että muutaman vuoden perästä *Juhana* oli kuningas, hän vaivainen vanki — Turun linnassa? Tuskin kyllä.

Kun *Juhana* oli viety vankina Ruotsiin, suljettiin hän kuninkaan käskystä "Gripsholm" nimiseen linnaan, jossa 4 pitkää vuotta istui. *Eerikki*, joka luonnoltaan oli äreä ja pikainen vihaan, kuulteli myöskin usein huonojen neuvonantajien puhetta ja teki sentähden monen työn, joka ei hallituksellensa kunniaa tuottanut, vaan sitä vastaan vieroitti yhä enemmän kansan mielen hänestä. Wihdoin antoi hän miekkansakin maistaa viattoman miehen verta. Pikainen katumus seurasi nyt niinkuin usein ennenkin työtänsä, jonka vihan vimmassa teki. Raskasmielinen luontonsa muuttui tästä niin synkäksi, että hän muutaman ajan mielipuolena kuljeskeli milloin missäkin, jättäen hallitustoimet sikseen. Herättyänsä näistä hourauksista antoi hän mahtavien sukulaisten pyynnöstä *Juhanalle* vapauden ja sovinto tehtiin veljien välillä, joka kuitenkin ei kestänyt kauvan. *Eerikki* heittäysi taas malttamattoman luontonsa valtaan ja entiset julmuudet uudistettiin. Seurauksena siitä oli, että veljensä *Juhana* ja *Kaarlo* nostivat kapinan häntä vastaan, ottivat hänen vangiksi ja panivat hänen pois hallituksesta, johon hänen siaansa *Juhana* nousi. Tämä tapahtui v. 1568. Ensin salvattiin *Eerikki* *Tukholman* linnaan, mutta muutettiin sitte *Turkuun* v. 1569. Täällä hän oli kaksi vuotta, kunnes hän taas muutettiin *Oolantiin* *Kastelholman* linnaan ja sieltä muutaman kuukauden perästä Ruotsiin, jossa oli vangittuna milloin missäkin linnassa, kunnes häntä veljensä käskystä vaadittiin ottamaan myrkkyä, josta kuoli 1577. *Juhanan* julmuus veljeänsä kohtaan on inhoittava. *Eerikki*, näet, pidettiin hirmuisen kovassa vankeudessa. Päällikkö *Turun* linnassa esimerkiksi pyysi rautaa ja kuparia Ruotsista, saadaksensa niistä teettää kahleita *Eerikille*. *Eerikki* oli hyvin mieltynyt soitantoon ja lukuun, mutta kaikki soittokalunsa ja kirjansa, jopa pyhä raamattukin, vtettiin häneltä pois. Hänen täytyi kirjoittaa tikulla ja musteena hänellä oli vettä, johon nokea oli sekoitettu; ruokansa oli usein aivan huono ja monasti sai hän maata kipeänä ilman hoidotta ja lääkkeitä.

Juhana, joka *Eerikin* jälkeen tuli kuninkaaksi, sai kuolinpäivänsä saakka v. 1592 istua kuningasistuimella, mutta hänen kuoltuansa syntyi taas sisällinen sota ilmituleen. *Juhanan* poika *Sigismund* oli jo ennen isän kuolemaa valittu Puolan kuninkaaksi ja isän kuoltua oli hän siis kahden valtakunnan kuningas. Hän oli nuoruudestaan asti kasvatettu katolilaiseen uskoon ja oli sentähden mieltynyt siihen. Ruotsin papisto ja ylhäiset, peläten, että tästä oli syntyvä suuria vahingoita ja haittoja uskonnolle, päättivät kokouksessa, että luterilainen usko aina oli oleva pysyväinen Ruotsissa ja että kuninkaan oli lupaaminen myöntää tämä, ennenkuin hän kruunattaisiin kuninkaaksi. *Sigismund* teki kauvan vastusta, ennenkuin hän suostui siihen, ja sittekin osoitti hän perästäpäin, ettei hän aikonut pitää lupaustansa. Muutenkin olivat hallitustoimensa sellaiset, että ne loukkasivat Ruotsalaisia, niin että hän tuli vihatuksi. Setänsä herttua *Kaarlo* hiilutti myös tätä tytymättömyyden valkeata, niin että viimein *Sigismund*, ollessansa Puolassa, erotettiin hallituksesta ja *Kaarlo* herttua valittiin kuninkaaksi. *Sigismundilla* oli kuitenkin monta puolustajaa, niin että *Kaarlon* oli ensin heidät voittaminen, ennenkuin hän sai kaikki valtakunnan osat valtaansa. Pahin ja väkevin vastustajansa oli *Klaus Fleming*, jonka *Sigismund* oli määrännyt Suomen maaherraksi. Tämä oli urhoollinen mutta kova mies, joka itse kohteli Suomen talonpoikia julmasti, eikä estänyt sotamiehiänsä heitä vielä julmemmasti kohtelemasta. Talonpojat valittivat usein Ruotsin neuvoskunnalle ja *Kaarlo* antoi käskyjä *Flemingille* tämän estämiseksi, mutta *Fleming*, hän kun oli uljas mies, ei ottanut näitä käskyjä korviinsaakaan, vaan sanoi ainoastansa tottelevansa kuningasta, jonka nimi oli *Sigismund*. Wihdoin ottivat talonpojat onnensa omiin käsiinsä ja nostivat kapinan *Flemingiä* vastaan. Hirmuinen sota syntyi, joka on tuttu *Nuijasodan* nimellä. Sodassa luullaan kaatuneen noin yksitoista tuhatta talonpoikaa. *Fleming*, jolla oli tottuneita sotamiehiä, pääsi voitolle ja Suomen talonpoikien täytyi siis väkisenki myöntyä *Flemingin* käskyihin. Tämä tapahtui v. 1597. Samana vuonna kuoli *Fleming*. Sanoma kävi kansassa, että joku oli noitunut hänen kuoliaksi. Hänen kuoltua määräsi *Sigismund* *Arvid Stålarmin* sotaväen päälliköksi. Hän vetäysi sotamiehineen *Turun* linnaan ja rupesi sitä varustamaan. Härkiä ja lehmiä tuotiin linnaan likiseudulta, ynnä rukiita, olkia y.m. jopa myllynkiviäkin, jotenka voitaisiin jyvät jauhaa. Kaikki väki kutsuttiin kokoon ja kysyttiin, tahtoivatko olla kuningas *Sigismundille* uskollisia ja urhoollisesti puolustaa linnaa. Suullansa tosin melkein kaikki tämän lupasivat, mutta monen sydän oli herttuan puolella. Yksi, joka ei

luvannut sotia herttuaa vastaan, tapettiin, jonkatähden muut eivät uskaltaneet ilmoittaa ajatuksiaan.

Wielä samana vuonna suvella tuli herttua itse sotaväen kanssa laivoilla Suomeen. Stålar, joka ei voinut uskoa, että Kaarlo, jolla ainoastansa oli huonoja ja pieniä sotalaivoja, uskaltaisi niillä tulla Suomeen, oli laiminlyönyt kaiken laivastonsa varustamisen. Kaarlon laivat purjehtivat sentähden estämättä likelle Turun linnaa, mutta linnasta ampuminen esti häntä viemästä laivansa jokeen. Hän pani sentähden väkensä maalle vähän matkaa kaakkois-puolla linnaa ja aikoi maata myöden mennä linnaa hätyyttämään. Linnanväki, joka näki hänen aikomuksensa, lähetti sotamiehiä kanuunilla häntä ottamaan vastaan Turun kaupunkiin. Arvid Stålar johti niitä. Nykyisessä Uudenmaan tullissa tulivat sotaväet yhteen, mutta Kaarlon väki ei kauvan ampunutkaan, ennenkuin Stålar miehineen vetäyi takaisin ja rupesi matkaamaan Hämettä päin. Herttuan sotaväki marssi yhä linnaa päin. Linnassa oli päällikkönä Fleming vainajan leski, joka oli hyvin urhoollinen nainen, eikä ensinkään ajatellut antaumista, vaan kehoitti sotaväkeä urhoollisuuteen ja uskollisuuteen kuninkaalle. Herttuan väki teki linnoituksia Korpilahden ja Myllymäen vuorelle ja ampua räjäytti niistä linnaa, mutta turhain. Linnan muurit eivät olleet millänsäkään ampumisesta. Waikka Flemingin leski sai kuulla, että kuninkaalta apua ei ollut odottamistakaan, niin hän oli yhtä rohkea. Wihdoin sai herttua linnan kavaluudella. Eräs ylioppilas Taneli Hjort rupesi ylyttymään sotaväkeä pakenemaan herttuan leiriin ja onnistuikin hyvin toimessaan. Kun tämä tuli tutuksi, kutsuttiin linnan väki kokoon ja luvattiin suuri palkinto niille, jotka pysyivät kuninkaalle uskollisina, mutta niille, jotka tahtoivat, annettiin lupa mennä herttuan leiriin. Suurin osa sotaväestä olikin halukas menemään ja jälkeenjääneet eivät kauvan sen jälkeen voineet tehdä vastusta. Päästyänsä linnaan meni herttua linnan kirkkoon, jossa Klaus Flemingin ruumiinarkku oli. Koska hän oli kuullut arveltavan, että Fleming vielä oli Puolassa ja että ruumiinarkussa vaan oli kiviä, käski hän ottaa arkun kannen auki, ja kun hän näki vanhan vihollisensa kuolleena, veti hän häntä parrasta ja lausui: "jos sinä olisit nyt elänyt, ei pääsi olisi ollut vakavana". Flemingin rouva vastasi: "jos minun autuas herrani olisi elänyt, niin teidän armonne ei milloinkaan olisi tullut tänne sisälle".

Kaikki parhaat kanuunat ja Suomen laivasto sekä joukko sotavankia, joista yksi oli Flemingin leski, vietiin Ruotsiin.

Herttuan lähdettyä pois ei pitkiä aikoja kulunutkaan, ennenkuin linna taas joutui Sigismundin palveliain valtaan. Stålar, näet, palasi Hämeestä sotavoimineen ja koska parhaimmat tykit olivat viedyt Ruotsiin, niin herttuan sotaväki ei voinut paljo vastustaa. Niin oli linna taas kaksi vuotta kuninkaan vallassa. W. 1599, jolloin Sigismundin valta kokonansa oli hävinnyt, tuli herttua taas Suomeen. Entisellä kertaa lähteissänsä linnasta uhkasi hän kovasti rangaista kapinoitsioita, jos vielä uskaltaisivat hänestä luopua. Hän täyttikin lupauksensa. Herttuan määräämä päällikkö *Scheel* ahdisti Turun linnaa. Herttua itse sotamiehineen nousi maalle likellä Helsinkiä, voitti siinä Sigismundin sotaväen, lähti sitte Wiipuriin, valloitti Wiipurin linnan ja kosti hirmuisesti linnan päälliköille. Kun hän sitte tuli Turkuun, oli Scheel jo valloittanut Turun linnan ja oli siis koko maa vallassansa. Stålar oli urhoollisesti kokenut vastustaa Turun linnassa, mutta kun hän ei saanut vähintäkään apua kuninkaalta, oli hänenkin antaaminen. Täälläkin oli herttua hirvittävän julma. Linnan päälliköt, jotka olivat kuninkaallensa olleet uskolliset ja hänelle panneet henkensä alttiiksi, tuomittiin kuolemaan. Kun tuomio luettiin vangille, pyysi Stålar yksin saada kuolla toisien edestä, mutta herttua ei ottanut sitä jaloa pyyntöä korviinsakaan. Perjantaina Marraskuun 11:nä 1599 julistettiin, että mestaus seuraavana päivänä oli tapahtuva. Wäkeä kokoontuikin sinä päivänä suuri joukko Turun torille. Mestattavien joukossa oli myös Klaus Fleming vainajan poika *Juhana*, joka vielä oli nuori. Hän oli rukoillut jo ennen herttualta armoa, koska ainoastaan sattumalta oli Suomeen tullut Puolasta ja tuskin kertaakaan oli laukaissut pyssyysä herttuan väkeä vastaan. Herttua lupasi sen hänelle, jos Fleming tästä lähin lupaisi palvella herttuaa. Fleming ei luvannut, vaan sanoi, että hän oli vannonut ainoastansa kuninkaallensa uskollisuuden valan, mutta pyysi kuitenkin armoa, samassa notkistaen yhden polvensa. Herttua sanoi: "mikset edessäni notkista molempia polviasi?" Fleming vastasi: "sen kunnioituksen säästän Jumalalle ja kuninkaalleni". Kun herttua kuuli nämät sanat, näkyi vihan leimaus silmissänsä ja hän määräsi Flemingin kuolemaan. Kun Flemingiä lauvantaiiamuna vietiin mestauspaikalle, oli hän jo joksikin rauhoittunut ja tervehti ystävällisesti kaikkia, jotka seisivat tien ympärillä, jota hän kulki. Tultuansa mestauspaikalle jätti hän ensin hyvästi ystävillensä ja tutuillensa, lankesi sitte polvilleen rukoukseen, teki synnintunnustuksensa, jossa tunnusti olevansa vikapää Jumalan edessä moneen syntiin, mutta vakuutti olevansa syytön siihen rikokseen, jonka tähden oli tuomittu kuolemaan. Puheensa lopetettua sanoi hän mestaajalle: "tee virkas", veti paitansa kaulasta alaspäin, lankesi polvilleen ja samassa eroitettiin päänsä ruumiista. Kun nuoren syyttömän Flemingin pää kaatui, niin kyynelvirta juoksi monen silmistä, jotka surkuttelivat onnettoman miehen kohtaloa. Monen muun miehen pää kaatui samassa tilaisuudessa. Kaikki muut tuomitut paitsi Fleming teiltiin ja heidän päänsä ripustettiin raastuvan eteen. Stålar jätettiin henkiin ja vietiin Ruotsiin, jossa hän oli tutkittava ja tuomittava.

Tämä oli viimeinen kerta, jolloin Turun linna valloitettiin. Wähittäin kadotti se kuuluisuutensa ja sen annettiin hävitä. Huhtikuun 20:nä v. 1614, kun silloinen Ruotsin kuningas, yllämainitun Kaarlon poika, ylen jalo ja mainio *Kustaa Aatolvi* juuri söi ehtoollista Turun linnan suuressa salissa, syntyi tuli salin

päällä olevassa kamarissa ja levisi niin äkkiä, ettei enää saatu sammutetuksi, vaan *vanha-linna* paloi suureksi osaksi. Sitte sitä ei enää korjattu ja laitettu entiseen tilaansa, vaan Turun linnan päälliköt muuttivat *uuteen* linnaan.

Taas on muutamia vuosia kulunut. Kauniina suviaamuna Heinäkuun 15:nä v. 1640 lähtee Turun kaupungin rannasta suuri joukko juhlapukuihin puettuja herroja koristetuilla veneillä linnaa päin ja koko kaupungin asujamet ovat liikkeellä. Kaikkien kasvoista loistaa hartautta ja juhlallisuutta. Mikähän seikka tämän vaikuttanee? — Jalo kuningas *Kustaa Aatolvi* lepää jo haudassaan, vuodatettuansa verensä Saksan tappelutanterella taistellessaan ihmisen kaikkien kalliimman aarteiden, vapauden ja valkeuden, puolesta. Ruotsin kuningasistuimelle on noussut 4 vuotias tyttärensä ja näyttää siis siltä kuin olisi valtakunnan hallitus rappiolle joutumassa; mutta Kustaa Aatolvin koulua on käynyt monta jaloa miestä, jotka ottavat hallituksen ohjat käsiinsä ja toimittavat tehtävänsä kunnialla. Suomellakin on ollut se onni, että on saanut maaherraksensa mitä jaloimman miehen, kreivi *Pietari Brahen*, joka asuu Turun linnassa. Hän on pannut vahvalla innollaan toimeen kuningas vainajan tuuman, jonka kuolema esti häntä saamaan aikaan, *yliopiston* asettamisen, näet, Suomeen. Heinäkuun 15:sta v. 1640 on se ijäti muistettava päivä, jona *yliopisto* Turussa vihittiin. Onko siis ihme, että kaikki, joilla henki on, tuntevat sydämensä sykkivän ilosta ja rientävät yhdessä viettämään juhlaa ja Jumalalle lähettämään kiitoksen, joka on Suomelle antanut sen riemupäivän koittaa? Sepä on saattanut kaikki kaupungin virkamiehet ja ylimykset matkalle linnaan ylevää kreiviä tervehtimään, jonka ansio yliopiston perustaminen suureksi osaksi oli. Kello 8 aamulla otti kreivi heidät vastaan, piti heille puheen päivän merkityksestä ja sitte lähtevät kaikki yhdessä, kreivi hovimieherineen, pispä, provessorit, hovioikeuden jäsenet, papit, ylioppilaat, porvaristo y.m. juhlasaatossa kanuunain paukuessa rantaan ja sotamiehiä oli asetettu kummalleki puolelle. Siitä astuivat kirjavilla lipuilla koristettuihin veneisiin, joilla hiljain kulkivat pitkin Turun jokea. Tultuansa rantaan menivät juhlasaatossa yliopiston suureen saliin. Suuri väkijoukko oli kokoontunut tätä saattoa katsomaan. Salissa piti kreivi kauniin vihkiäispuheen ja sieltä mentiin sitte kirkkoon, jossa pispä saarnasi. Sitte kun tämä oli lopetettu, rupesivat kanuunat pauhaamaan kirkon kartanolla ja "kokoontunut kansa vastasi tähän niin vahvoilla riemuhuudoilla, että kirkko kajahti tästä ihmisäänien jylinästä".

Saman vuosisadan lopulla v. 1698 muutettiin maaherran asuinpaikka Turun linnasta Turun kaupunkiin ja tämä seikka antoi linnan suuruudelle ja kuuluisuudelle melkein kuolinhaavan. Linna sai estämättä hävitä häviämistänsä ja oli tästä lähtien vaan sotamiesten ja vankien asuntona. Tämän lisäksi tuli seuraavan vuosisadan alussa tulipalo, joka sai tehdä suurta tuhoa, ennenkuin saatiin sammumaan. Samaan aikaan oli myöskin "iso viha", jolloin linna jätettiin autioksi, niin että Wenäläinen sai hävittää, miten tahtoi. Noin v. 1840 on linna uudestaan ulkopuolelta kalkittu, mutta näyttää saavan odottaa turhain sitä päivää, jona Suomen kansa pitää velvollisuutenansa ylläpitää rakennusta, johonka niin monta suurta muistoa on yhdistetty. Toivokaamme kuitenkin, että sekin päivä pian koittaa, koska jo tätä nykyäkin näemme yhä suuremman innon heräjävän tutkimaan muinaisuuttamme.

Nyky-aikana ja jo monta aikaa sitten on pappi ja linnan vallesmanni ainoat herrasmiehet, jotka asuvat linnan muurien sisässä. Mitä lajia muut asujamet siellä ovat, kuulemme helposti kahleitten helinästä heidän jaloistansa ja voimme arvella jo linnaan tullessamme, kun näemme portilla sotilaita vahtimiehinä.

Jo linnan mahtavimpina aikoina oli siinä myös pahantekiöitä vangittuna. Eritenkin on muistettava vanhassa linnassa oleva niin kutsuttu "kolotorni", johonka päästiin ainoastansa pitkien käytävien kautta, jotka kävivät milloin ylöspäin, milloin alaspäin. Ensin tultiin pimeään soikeaan saliin, jossa keski-laattialla oli luukku, josta pahantekiä laskettiin alan kuuden sylen syvälle. Suvella riisuttiin hän paitaan asti, mutta talvella jätettiin takki päälle. Ruuaksi sai hän vettä ja leipää "kohtuullisesti". Sinne pantiin ne, jotka eivät tunnustaneet itseänsä syypääksi siihen, josta syytettiin. Kauheampaa keinoa heitä pakoittamaan tunnustukseen tuskin olisi löytynytäkään. Kirjailia, joka tästä puhuu, lisää, "että moni roisto suvella kesti tätä koko viikon, mutta talvella tuskin kaksi tahi kolme päivää". Muutamat pelästyivät jo sen nähdessänsä niin, että tunnustivat, mitä vaan tahdottiin. Muutamat olivat "niin paatuneet", etteivät sittekään tunnustaneet, ja muutamat "niin ilkeät", että päästyänsä sieltä ottivat takaisin, mitä olivat tunnustaneet? Kuka voi sanoa, kuinka monta viatontakin tätä hirvittävää kiusausta sai kärsiä? Nykyään ovat vangit uudessa linnassa, ja vanhan linnan komeat salit ja mahtavien asuinhuoneet ovat muutetut — makasiineiksi.

Mutta ennenkuin lopetan kertomukseni, voisinko olla puhumatta *haltiasta* Turun linnassa, josta ehkä olet kuullut puhuttavan? Jo vanhoista ajoista asti on linnan väki tiennyt puhua haltiasta, joka muurien sisässä vartioitsee suurta raha-arretta. Wuonna 1730 luuli eräs mies jo keksineensä paikan, missä aarre olisi, sillä lyödessään käsiään yhteen eräässä käytävässä kuuli hän kaikun ikäänkuin hopeasta. Hän ilmoittamaan asiaa maaherralle, joka lähetti miehiä linnaan kaivamaan muuria ja rahastonhoitajan ottamaan arretta vastaan sekä kirjurin kirjoittamaan kirjaansa rahasumman määrän, joka nyt oli löydettävä. Rahanhoitaja kyllä seisoi määrätyllä paikalla raha-arkku auki ja kirjuri kirja kädessä ja miehet kaivoivat, niin että hiki höyryi otsasta, mutta arretta ei kuulunut eikä näkynyt. Wihdoin täytyi

jokaisen häpeissään mennä tiehensä, ja ne kauniit unelmat, joita maaherra ja hän, joka aarteen luuli löytävänsä, näki, raukesivat tyhjään. Haltia ei niin helposti omaisuuttansa antanut. Kaiketi hän sen tallitsee hyvässä kätkyssä päivän loppuun asti. Wai miten arvelet? Ja yhtä vähän kuin kukaan saa nähdä hänen aarrettansa, saanee hän nähdä ukkoa itseä "sinä ilmoisna ikänä, kuuna kullan valkeaisna".

Nyt olemme siis, lukiani, yhdessä antaneet ajatuksemme rientää kuluneisin päiviin silmäilemään muutamia kuvauksia rakkaan isänmaamme ja sen kansan vaiheista. Älä anna näiden muistojen kohta kadota mielestäsi, vaan uudista ne ajatuksissas yksinäisinä hetkinä, joina päivän työt ja vastukset unohtuvat. Jos ties joskus sopii niille tienoille, viivy hetki näitä vanhoja muuria katsomassa, niin mielikuvitukses ehkä vilkkaammin kuvaa sinulle nämät tapaukset. Nähdessä onnettoman kuningas Eerikin tähän asti säilyneen vankihuoneen ehkä surkuttelevaisuuden kyynel pujahtaa silmästä. Kun taas *Pietari Brahen* ylen jalo kuva juohtuu mielees, päätä sinäkin tehdä työtä tämän rakkaan isänmaan hyväksi, — mutta älä ainoastansa päätä, vaan tee se myös. Jos tarkoin mietit, puhuvatpa kehoitussanoja sinulle siihen muinais-muistotkin, joiden tulkkina paitsi muita ovat — Turun linnan vanhat muurit.

A. W. J.

*** END OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK TURUN LINNA ***

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You

can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase “Project Gutenberg” associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than “Plain Vanilla ASCII” or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original “Plain Vanilla ASCII” or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, “Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation.”
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.

- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain “Defects,” such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the “Right of Replacement or Refund” described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you ‘AS-IS’, WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™’s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.